

ЖИСМОНИЙ ШАХСЛАР ДАРОМАДЛАРИНИ СОЛИҚҚА ТОРТИШ ТИЗИМИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ

Сафарова Н.А.

Тошкент молия институти, Тошкент, Ўзбекистон

Мақолада жисмоний шахслар даромадлари ва уларни солиққа тортишнинг иқтисодий моҳияти, улардан олинадиган даромад солиғи ва яқка тартибда тадбиркорлик фаолияти билан шуғуллунувчи жисмоний шахслар даромадларини солиққа тортиш тизимидаги ўзгаришларни давлат бюджети ва солиқ тўловчилар фаолиятига таъсири, солиққа тортиш тизимидаги муаммолар ва уларни ҳал этиш масалалари хусусида муаллифнинг қарашлари келтирилган.

Таянч сўзлар: Жисмоний шахслар, жисмоний шахслар даромадлари, давлат бюджети даромадлари, жами даромадлар, солиққа тортиш, яқка тартибдаги тадбиркор, қатъий белгиланган солиқ.

В статье рассматриваются доходы физических лиц и экономическая сущность их налогообложения, влияние изменений в системе налогообложения налога на доходы физических лиц и налогообложения доходов физических лиц, занимающихся индивидуальной предпринимательской деятельностью, на государственный бюджет и деятельность налогоплательщиков. В статье отражены проблемы налогообложения физических лиц и авторский подход их решения.

Ключевые слова: Физические лица, доходы физических лиц, доходы государственного бюджета, совокупный доход, налогообложение, индивидуальный предприниматель, фиксированный налог.

КИРИШ

Мамлакатимиз солиқ тизimini такомиллаштиришда солиқ юкини изчиллик билан камайтиришга, солиқ солиш тизimini соддалаштиришга, самарали солиқ маъмурчилигини шакллантиришга алоҳида аҳамият берилмоқда.

Эътиборли жиҳати шундан иборатки, мамлакатимиз солиқ тизimini шакллантириш ва такомиллаштириш жараёнида ўтган даврда амалга оширилган ўзгаришлардан фарқли ўлароқ, Ўзбекистон Республикасининг солиқ сиёсатини такомиллаштириш концепцияси [1] асосида солиқ тизимида амалга оширилган ўзгаришлар бу соҳада кескин бурилишга омил бўлди. Айниқса, жисмоний шахслар даромадларини солиққа тортиш механизмидаги ўзгаришлар уларнинг реал даромадларини сезиларли даражада ошишига хизмат қилади. Ваҳоланки, 2019 йилга қадар жисмоний шахслар даромадларини солиққа тортиш тизимидаги ўзгаришлар уларнинг даромадларига сезиларли даражада таъсир этмаган. Шу боис, жисмоний шахслар даромадларини солиққа тортиш тизимидаги ўзгаришларни солиқ тўловчилар ва давлат бюджетига таъсирини тизимли ўрганиш ва таҳлил қилиш, бу борадаги мавжуд муаммоларни аниқлаш ва уларни бартараф этиш юзасидан амалий таклифлар ишлаб чиқиш айти

вақтда долзарб аҳамият касб этмоқда.

МАВЗУГА ОИД АДАБИЁТЛАР ТАҲЛИЛИ

Жисмоний шахслар даромадларини солиққа тортишга доир тадқиқотларда кўпроқ эътибор жисмоний шахслардан олинадиган даромад солиғининг назарий-амалий жиҳатларига, жами йиллик даромадларни декларациялашга, даромад солиғини такомиллаштиришга қаратилган. Айниқса, сўнгги вақтда жисмоний шахслар даромадларини солиққа тортиш тизимини тадқиқ қилишга доир изланишлар салмоғи ортди.

Жисмоний шахслардан олинадиган даромад солиғи, асосан аҳолининг пировард пул даромадлари даражасига таъсир кўрсатади. Шу билан бирга, давлат нуқтаи назаридан уни олинадиган даромадлардан янада мақсадга мувофиқ фойдаланиш учун рағбатлантирувчи омил сифатида қарайди. Даромад солиғи туфайли даромадларнинг, аввало, юқори даромадларнинг бир қисми аҳолининг қўшимча маблағларга муҳтож бўлган тоифаларини қўллаб-қувватлашга ва, умуман, жамият манфаатлари йўлида қайта тақсимланади. Даромадлардаги тенгсизлик даражаси маълум даражада қисқаради[2]. Жисмоний шахслардан олинадиган даромад солиғи фуқароларнинг шахсий даромадларидан тўланадиган ва давлат бюджетига тушадиган мажбурий тўлов бўлиб, у ижтимоий эҳтиёжларни қондириш учун сарфланади ва ўзида муайян иқтисодий муносабатларни акс эттиради[3]. Жисмоний шахслар даромадларини декларация усулида солиққа тортишни такомиллаштириш масалалари ўрганилган. Даромад солиғига доир шу каби фикрлар бошқа тадқиқотларда кенг ўрин олган.

Жисмоний шахслар даромадларини солиққа тортиш тизимидаги ўзгаришлар мамлакатимиз солиқ тизими тараққиётида жисмоний шахсларни солиққа тортиш методологиясига янгича ёндашувни тақазо этмоқда. Ҳозирги замон талаблари ва реал ҳаётини эҳтиёжларни ҳисобга олган ҳолда жисмоний шахслар даромадларини солиққа тортиш методологиясига янгича ёндашувнинг фундаментал асоси солиқ тизими модернизацияси шароитида янги солиқ сиёсати доирасида аҳоли турмуш фаровонлигини оширишнинг истиқболдаги вазифаларини ҳисобга олган ҳолда жисмоний шахслар даромадларини солиққа тортиш амалиёти тизимли тарзда тадқиқ этилиши ва унинг эътибор марказида “ноқонуний даромад ва солиқ тўлаш базасини яширишга интилишдек” негатив амалиётга альтернатив тарзда жисмоний шахслар даромадларини онгли тарзда легаллаштиришга эришиш лозим [4].

Ўзбекистон Республикасида жисмоний шахслар даромадларини солиққа тортиш тизимининг танқидий таҳлили шунини кўрсатадики, халқаро амалиётда кенг ва самарали қўлланиб келинаётган ижтимоий чегирмалар тизими амалда мавжуд эмас. Бу борада ижтимоий чегирмаларни жорий қилиниши жамиятдаги айрим ижтимоий муаммоларни ҳал этишга хизмат қилади [5].

Жисмоний шахсларни солиққа тортиш тизимининг фискал элементлари фаолияти самарадорлигини солиқ базасини мустаҳкамлаш, солиққа тортишнинг ижтимоий функцияси аҳамиятини назарда тутган ҳолда прогрессив тизимга босқичма-босқич ўтиб борилишини таъминлаш, янги иш ўринларини яратиш,

даромадни кўпайтириш ва легаллаштириш, йирик харидлар ҳисобини йўлга қўйиш орқали жисмоний шахслар солиқ базасини аниқлашнинг мукамал тизимига ўтиш орқали таъминлаш зарур [6].

Жисмоний шахслар даромадларини солиққа тортиш тизими тадқиқида бир томонлама ёндашув сақланиб қолмоқда. Ваҳоланки, жисмоний шахслар даромадларини солиққа тортиш тизими фақатгина жисмоний шахслардан олинadиган даромад солиғи билан чекланмаслигини келтириб ўтиш ўринлидир.

Дунё тажрибасида жисмоний шахслар даромадларини солиққа тортишда унинг ички элементларидан кўра макроиктисодий кўрсаткичларга таъсири кўпроқ тадқиқ этилмоқда. Ривожланаётган давлатларда даромадларни солиққа тортишдан кўра истеъмол солиқларига кўпроқ эътибор қаратилади. Шу боис, истеъмол солиғи ва даромад солиғининг оптимал комбинацияси (бирикмаси)ни белгилаш кераклиги таъкидланади. Жисмоний шахслар даромад солиғини турли йўллар билан четлаб ўтишлари мумкин, лекин истеъмол солиқларини тўлиқлигича тўлашга мажбурдирлар [7].

ТАҲЛИЛ ВА НАТИЖАЛАР

Жисмоний шахслар даромадларини солиққа тортишда, уларнинг даромадларини тўғри ва тўлиқ аниқлаш талаб этилади. Маълумки, жисмоний шахс муайян фаолиятдан солиққа тортиладиган даромадга эга бўлгандагина даромад солиғини тўловчи ҳисобланади. Жисмоний шахсларнинг ҳар қандай даромадлари ҳам солиққа тортилавермайди, балки, солиқ қонунчилигида белгиланган солиққа тортиладиган даромадларга эга бўлган жисмоний шахсларда солиқ тўлаш мажбурияти вужудга келади. Бизнингча, солиқларнинг фискалликни ошириш учун солиқ элементларининг у ёки бу турини ўзгартириб, ҳисоб-китобларни мураккаблаштиришдан кўра, солиққа тортиш объектини, даромадларни ошириш йўлларини илмий жиҳатдан асослаш ва амалда эришиш мақсадга мувофиқдир.

Солиқ кодексига мувофиқ, жисмоний шахсларнинг жами даромадлари таркибига меҳнатга ҳақ тўлаш тарзидаги даромадлар, мулкӣ даромадлар, моддий наф тарзидаги даромадлар ва бошқа даромадлар киради [8].

Солиқ кодексига жисмоний шахсларнинг жами даромадлари таркибига тадбиркорлик фаолиятдан олинган даромадлар киритилмаган. Чунки, солиқ қонунчилигига мувофиқ жисмоний шахсларнинг тадбиркорлик фаолиятдан олган даромадларини солиққа тортишнинг алоҳида тартиби белгиланган. Аммо бу дегани тадбиркорлик фаолиятдан олинаётган даромадлар жисмоний шахсларнинг даромади эмас, деган тушунчани англатмайди.

Бизнингча, жисмоний шахслар даромадларини солиққа тортиш ҳақида мулоҳаза юритилганда, уларнинг нафақат юқорида келтирилган солиқ кодексигаги даромадлари, балки тадбиркорлик фаолиятдан олган даромадлари ҳам тушуниш талаб этилади.

Жисмоний шахслар даромадларини солиққа тортишнинг фискал аҳамиятини очиб беришда жисмоний шахслар даромадларидан олинadиган солиқларнинг давлат бюджети даромадлари таркибидаги ўрнини таҳлил қилиш мақсадга мувофиқ (1-расм).

1-расм. Жисмоний шахслар даромадларидан олинадиган солиқларни давлат бюджети даромадлари таркибидаги улуши динамикаси [9]

1-расмда 2015-2019 йилларда жисмоний шахслар даромадларидан олинадиган солиқларнинг республикамиз давлат бюджети даромадлари таркибидаги улуши динамикаси келтирилган бўлиб, жисмоний шахслардан олинадиган даромад солиғининг улуши 2015 йилдан 2018 йилга қадар 10,4 фоиздан 8,1 фоизга қадар камайган бўлса, 2019 йилги прогноз кўрсаткичларида 11,1 фоизни ташкил этиши ёки 3,0 пунктга ортиши режалаштирилиб, кескин ўсиши кутилмоқда.

Тадбиркорлик фаолияти билан шуғулланувчи жисмоний шахслардан олинадиган қатъий белгиланган солиқ (ҚБС)нинг улуши 2015 йил 1,9 фоиздан 2017 йил 2,1 фоизни ташкил этгани ҳолда қисман, яъни 0,2 пунктга ўсиши кузатилган бўлса, 2018 йил ва ундан кейинги йилларда кескин камайиши кутилмоқда.

Бизнингча, жисмоний шахслардан олинадиган даромад солиғи ва тадбиркорлик фаолияти билан шуғулланувчи жисмоний шахслардан олинадиган қатъий белгиланган солиқнинг давлат бюджети даромадлари таркибидаги улушининг ўзгариши аввало уларнинг ставкаларидаги ва солиқ мажбуриятларидаги ўзгаришларга боғлиқ.

Жисмоний шахслардан олинадиган даромад солиғининг 4 босқичли табақалашган ставкалари ўрнига ягона 12 фоизлик ставканинг жорий этилиши ҳамда жисмоний шахсларнинг даромадларидан Пенсия жамғармасига мажбурий суғурта бадалининг (8 фоиз) бекор қилиниши уларнинг реал даромадларини сезиларли даражада ошишига омил бўлди. Шу билан бирга, кўпчиликнинг мулоҳазаларига нисбатан аксинча, юқоридаги ўзгаришлар натижасида ушбу солиқнинг давлат бюджети даромадлари таркибидаги улуши кескин камайиши ўрнига, аксинча, ошиши кутилмоқда. Тўғри, бунда жисмоний

шахслардан олинадиган даромад солиғи бўйича айрим имтиёзларнинг бекор қилиниши таъсир қилмоқда. Лекин солиқ маъмурчилигини тўғри йўлга қўйилиши ва ноқонуний ишлаётган ёки уларга ноқонуний тўланаётган даромадларни легаллаштиришнинг таъсири катта эканлигига эътибор қаратиш лозим. Шу билан бирга, даромад солиғининг ягона 12 фоизлик ставкасини белгиланиши солиқ тўловчиларнинг энг кам иш ҳақининг бир бараваридан беш бараваригача бўлган даромадлари ҳамда жисмоний шахсларнинг мулкӣ даромадлари 7,5 фоиз ставкада солиққа тортилган бўлса, ҳозирги вақтда бундай даромадлар ҳам 12 фоизда солиққа тортилаётганлиги солиқ тушумларининг барқарор ва ўсиш даражасининг сақланиб қолишига сабаб бўлмоқда.

Маълумки, 2019 йилга қадар мамлакатимиз солиқ қонунчилигига мувофиқ барча якка тартибдаги тадбиркорлар тадбиркорлик фаолиятини олиб боришлари учун қатъий белгиланган солиқ тўладилар. Қатъий белгиланган солиқ суммаси тадбиркорнинг олган ёки олиши мумкин бўлган даромадлари ёхуд оборотларига боғлиқ бўлмаган ҳолда, фаолият тури ва фаолият юритаётган ҳудудига қараб энг кам иш ҳақига қаррали миқдорларда белгиланган эди.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2018 йил 26 декабрдаги “Ўзбекистон Республикасининг 2019 йилги асосий макроиктисодий кўрсаткичлари прогнози ва давлат бюджети параметрлари ҳамда 2020-2021 йилларга бюджет мўлжаллари тўғрисида”ги ПҚ-4086-сон қарорига асосан 2019 йил 1 январдан якка тартибдаги тадбиркорларни солиққа тортиш тизимида қуйидаги ўзгаришлар амалга оширилди:

- календарь йилида товарларни (ишларни, хизматларни) реализация қилишдан олинган тушуми 100 миллион сўмдан ошган якка тартибдаги тадбиркорлар ягона солиқ тўловини 4 фоиз ставкада тўлашга ўтказилди;

- календарь йилида товарларни (ишларни, хизматларни) реализация қилишдан олинган тушуми 100 миллион сўмдан ошмаган якка тартибдаги тадбиркорлар учун қатъий белгиланган солиқни ҳисоблаш ва тўлаш тартиби сақлаб қолинди;

- календарь йилида товарларни (ишларни, хизматларни) реализация қилишдан олинган тушуми 1 миллиард сўмдан ошган якка тартибдаги тадбиркорлар солиқлар ва мажбурий тўловларни юридик шахс учун назарда тутилган тартибда тўлайди [10].

Демак, амалдаги солиқ қонунчилиги якка тартибдаги тадбиркорлар учун солиққа тортишнинг 3 хил тартибини назарда тутмоқда. Уларнинг қай бирини танлаш якка тартибдаги тадбиркорнинг хоҳишига боғлиқ бўлмаган ҳолда, унинг йиллик товар айланмаси асосида белгиланади. Тадбиркорлик фаолияти билан шуғулланувчи жисмоний шахслардан олинадиган қатъий белгиланган солиқнинг давлат бюджети даромадларидаги улушининг кескин пасайиши юқоридаги тартибга ҳамда қатъий белгиланган солиқ ставкаларининг жорий йилда 2018 йилга нисбатан 30 фоизга камайтирилиши билан ифодаланади.

Бугунги кунда мамлакатимизда тадбиркорлик фаолияти ва уни солиққа тортишнинг ҳуқуқий-иктисодий тизими такомиллашиб, тобора мустаҳкамланмоқда. Айниқса, сўнгги йилларда бу жараёнга алоҳида эътибор

қаратилмоқда.

Шу ўринда таъкидлаш лозимки, бугунги кунда бир неча нафар жисмоний шахсларнинг ўзаро биргаликдаги фаолиятини юридик шахсни ташкил этмасдан йўлга қўйиш имконияти яратилди. Бу ҳолат мамлакатда оилавий тадбиркорликни кенг йўлга қўйишни, авлоддан авлодга ўтиб келаётган миллий анъаналарни ривожланишини ҳуқуқий-иқтисодий кафолатини таъминлашга хизмат қилмоқда. Чунки, олдин амалда бўлган тартибга кўра яқка тартибдаги тадбиркорга оила аъзолари ёки бошқа шахслар ёрдам беришининг ҳуқуқий асоси мавжуд бўлмаган бўлса-да, улар айрим ҳолларда бошқа шахслар меҳнатидан кенг фойдаланиб келганликларини қайд этиш лозим. Бу жараёнда нафақат меҳнат ҳуқуқи, балки солиқ қонунчилигини ҳам бузилиши кузатилган.

Мамлакатимизда яқка тартибдаги тадбиркорлик фаолиятини солиққа тортишининг амалдаги механизми амалиётда кузатилаётган айрим муаммоларни бартараф этиш имкониятини юзага келтирди, яъни тадбиркорлик фаолияти шаффофлигини ва ошқоралигини таъминламоқда.

Қатъий белгиланган солиқни ундиришнинг самарали тизими ишлаб чиқилиб, амалиётда бир неча йиллардан буён қўлланилиб келинган бўлсада, тадбиркорларнинг даромадлилик даражасини эътиборга олмади. Бунинг натижасида солиқларни солиқ тўловчининг даромадлилик даражасига мос ҳолда белгилаш тамойили талабларининг бузилишига олиб келди.

Шу ўринда яқка тартибда тадбиркорлик фаолияти билан шуғуллунувчи жисмоний шахслар учун қатъий белгиланган солиқ (ҚБС) ва ягона солиқ тўловининг улар фаолиятига таъсирини ўрганамиз (1-жадвал).

1-жадвал

Яқка тартибда тадбиркорлик фаолияти билан шуғуллунувчи жисмоний шахслар учун ҚБС ва ягона солиқ тўловининг улар фаолиятига таъсирини таҳлили

Йиллик товар оборот (млн.сўм)	Ягона солиқ тўлови ставкаси, %	Йиллик солиқ суммаси (минг сўм)	Ўртача 1 ойлик солиқ суммаси (сўм)	2019 йил учун ҚБС ставкаси* (сўм)	Фарқи (+;-) (сўм)
1	2	3 (1x2/100)	4 (3/12)	5	6 (5-4)
100 гача	-	-	-	1 000 000	-
100,0	4	4 000	333 333,3	1 000 000	+666 667
200,0	4	8 000	666 666,7	1 000 000	+333 333
300,0	4	12 000	1 000 000	1 000 000	0
400,0	4	16 000	1 333 333	1 000 000	-333 333
500,0	4	20 000	1 666 667	1 000 000	-666 667
600,0	4	24 000	2 000 000	1 000 000	-1 000 000
700,0	4	28 000	2 333 333	1 000 000	-1 333 333
800,0	4	32 000	2 666 667	1 000 000	-1 666 667
900,0	4	36 000	3 000 000	1 000 000	-2 000 000
1000,0	4	40 000	3 333 333	1 000 000	-2 333 333

* Тошкент шаҳрида озиқ-овқат товарлари ва ноозиқ-овқат товарлари билан чакана савдо фаолиятини амалга оширувчи ЯТТларга 2019 йил учун ҚБС ставкаси (ҳар бир ой учун).

2019 йилдан эътиборан жорий қилинган тартиб, маълум даражада тадбиркорнинг даромадлилик даражаси (оборотни)ни ҳисобга олинишини назарда тутди. Юқоридаги жадвал маълумотларининг таҳлили кўрсатмоқдаки, якка тартибдаги тадбиркорнинг йиллик товар обороти 300,0 млн.сўмгача бўлганида унга қатъий белгиланган солиқ тўлаганидан кўра ягона солиқ тўлагани афзал. Лекин солиқ қонунчилиги бунга имкон бермайди. 300,0 млн.сўмдан ортиқ товар оборотга эга бўлса, тўлайдиган ягона солиқ тўлови суммаси мос равишда ортиб боради.

Мазкур ўзгаришнинг киритилиши якка тартибдаги тадбиркорлик субъектлари солиқ юкини товар оборотининг ўсишига мос равишда ошишига олиб келди. Бу ҳолат давлат бюджети манфаатларига кўпроқ мос келади. Лекин якка тартибдаги тадбиркор товар оборотидан 4 фоиз ягона солиқ тўловининг тўлаши унинг ҳақиқий олган даромадига мос солиқ мажбуриятини вужудга келтирмайди.

Таҳлиллар кўрсатмоқдаки, якка тартибдаги тадбиркорлар учун солиқ тўлашни турли тартибларининг белгиланишини адолатли деб бўлмайди. Шу боис, якка тартибдаги тадбиркорликни солиққа тортиш тизимини такомиллаштиришда улар даромадларини солиққа тортишнинг оптимал механизмини яратишнинг долзарблиги ортомқда.

ХУЛОСАЛАР ВА ТАКЛИФЛАР

Хулоса тарзида таъкидлаш лозимки, жисмоний шахслар даромадларини солиққа тортишда улардаги психологик омилни албатта эътиборга олиш зарур. Зеро, ҳеч бир шахс солиқ тўлайман деб фаолият кўрсатмайди. Шундан келиб чиқиб, солиқлар айти вақтда қайишқоқ бўлиши, субъектларнинг фаоллигига салбий таъсир қилмаслиги лозим.

Назаримизда, жисмоний шахслардан даромадларини солиққа тортиш механизмидаги муаммолардан кўра, аҳоли даромадларини ошириш ва уларни қонунийлигини таъминлашга доир муаммолар мавжудлиги кузатилмоқда. Чунки, ҳақиқий эришилган ва қонуний асосига эга бўлган даромадларни солиққа тортиш механизми давр талабига мос равишда шакллантирилган. Бу билан жисмоний шахсларнинг солиққа тортилиши керак бўлган барча даромадлари солиққа тортилаяпти, деб бўлмайди.

Якка тартибда тадбиркорлик фаолияти билан шуғулланувчи жисмоний шахсларни солиққа тортиш механизмидаги сўнгги ўзгаришлар умум белгиланган тартибдаги солиқлар билан содалаштирилган тартибдаги солиқлар ўртасидаги йирик миқдордаги тафовутларни қисқартириш орқали солиқ тўловчилар зиммасидаги солиқ юкини оптималлаштиришга қаратилган.

Бизнингча, истиқболда жисмоний шахслар даромадларини солиққа тортишни такомиллаштиришда қуйидагиларга эътибор қаратиш зарур:

- жисмоний шахслар даромадларини солиққа тортишда уларнинг жами даромадларини аниқлаш ва адолатли солиққа тортиш механизмини яратишга эришиш;

- жисмоний шахслар даромад солиғини такомиллаштиришда мавжуд имтиёзларни қайта кўриб чиқиш;

- якка тартибда тадбиркорлик фаолияти билан шуғулланувчи жисмоний шахсларни солиққа тортиш механизмини такомиллаштириш ва унда улар

даромадларидан солиқ ундириш тизимига босқичма-босқич ўтиш мақсадга мувофиқ.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2018 йил 29 июндаги “Ўзбекистон Республикасининг солиқ сиёсатини такомиллаштириш концепцияси тўғрисида”ги ПФ-5468-сон Фармони (<https://www.lex.uz>).
2. Юлдашев И.С. Жисмоний шахслар даромадини солиққа тортишда умумдекларациялаш тизимини жорий этиш масалалари: и.ф.н. илмий даражасини олиш учун диссертация автореферати. – Т.: БМА, 2002. - 22 б.
3. Усманова М.С. Жисмоний шахсларнинг даромадларини декларация усулида солиққа тортишни такомиллаштириш: и.ф.н. илмий даражасини олиш учун диссертация автореферати. – Т.: БМА, 2011. - 23 б.
4. Қиёсов Ш.У. Жисмоний шахслар даромадларини солиққа тортиш методологияси: моҳияти ва янгича ёндашув хусусида. //“Халқаро молия ва ҳисоб” илмий электрон журнали. № 6, декабрь, 2018 йил.
5. Сабиров М. Даромадларни солиққа тортишда ижтимоий чегирмаларни қўллашнинг зарурлиги. //“Халқаро молия ва ҳисоб” илмий электрон журнали. № 6, декабрь, 2018 йил.
6. Агзамов А.Т. Жисмоний шахсларни солиққа тортишнинг фискал самарадорлиги. //“Халқаро молия ва ҳисоб” илмий электрон журнали. № 1, декабрь, 2019 йил.
7. Jason Huang, Juan Rios. Optimal tax mix with income tax non-compliance *Journal of Public Economics*, Volume 144, December 2016, Pages 52-63. (<https://www.sciencedirect.com>).
8. Ўзбекистон Республикасининг Солиқ кодекси. – Т.: “Адолат”, 2018 й. – 170 б.
9. Ўзбекистон Республикаси Молия вазиргининг расмий сайти (<https://www.mf.uz>) маълумотлари.
10. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2018 йил 26 декабрдаги “Ўзбекистон Республикасининг 2019 йилги асосий макроиктисодий кўрсаткичлари прогнози ва давлат бюджети параметрлари ҳамда 2020-2021 йилларга бюджет мўлжаллари тўғрисида”ги ПҚ-4086-сон қарори.